

Prilagajanje Slovenije Evropi

1. Uvod

Slovenija je v zadnjih letih osvojila spoznanje o strateškem pomenu trajnega sodelovanja z Evropo, ki je eden od temeljnih nosilcev sodobne globalne ekonomije: pospešeno pa ga sprejema tudi ostala Jugoslavija. Ta odločitev pomeni, da se mora Slovenija tako gospodarsko kot tudi na področju družbenih vrednot in političnega sistema dovolj prilagoditi, če hoče postati trajen partner Evrope in sodobne globalne ekonomije.

Taka strategija narekuje zahtevo, da podrobneje doumemo, kje je danes razvita Evropa in kaj se bo v njej dogajalo v devetdesetih letih. Ravno tako je neobhodno, da opredelimo položaj in razvojne značilnosti Jugoslavije in Slovenije, da nam bo jasno, kako se moramo razvijati, če hočemo pospešiti strukturno in kvalitativno preobrazbo gospodarstva in družbe ter se prilagoditi Evropi oziroma zmanjševati sedanje razvojne zaostanke. In končno, odgovoriti si moramo tudi na vprašanje, kako te cilje doseči; s kakšnimi družbenimi spremembami in s kakšnim razvojnim intervencionizmom.

V prispevku povzemam naše razumevanje Evrope v devetdesetih letih in dajem prikaz strukturnih in razvojnih značilnosti Slovenije kot pomembne osnove za prilagajanje Evropi.

2. Naše razumevanje Evrope v devetdesetih letih

Osnovni strateški cilj Evrope 92 je povečevanje konkurenčne sposobnosti gospodarstva Evropske skupnosti, če hoče kot odprta ekonomija in demokratična družba sprejeti izziv ZDA, Japonske, drugih razvitih držav ter vse večjega števila držav v razvoju.

Glavne zastavljene naloge so naslednje:

Osnovna naloga je tehnološka, in sicer povečanje proizvodnje in uporabe visokih tehnologij in novih materialov, ki najbolj povečujejo produktivnost gospodarstva in celotne družbe. Svetovni trg informacijskih tehnologij obsega danes okrog 1000 milijard dolarjev. ES združuje svoje najboljše raziskovalne in razvojne potencialne v predkompetitivni in kompetitivni fazi, da bi zaustavila svoje zaostajanje za ZDA in Japonsko na tem področju. Prvi rezultati že prihajajo.

Odpravljanje strukturnih neskladij je povezano z odpravljanjem tehnološkega zaostanka. V bistvu to pomeni manj metalurgije, manj ladij, manj hrane, boljše okolje in več informacij. Na tem področju je razvita Evropa že veliko postorila. Tisti del zmogljivosti, ki jih bo zadržala, bistveno prenavlja, tako da dosega visoke svetovne energetske, tehnološke, kvalitetne in ekološke standarde. Na tem področju se je tudi Španija že občutno približala kriterijem drugih razvitih gospodarstev. Podoben proces tehnološke in strukturne prenove spremlja tudi lahke industrije, lesno, tekstilno, obutveno ipd.

Usklajevanje standardov ne bo samo proces racionalizacije; bistveno bo vprašanje, po katerih standardih bo Evropa proizvajala; ali bodo to standardi vodilnih evropskih podjetij, ali pa mogoče japonskih ali ameriških. Posebno pri visokih

tehnologijah bo proces harmonizacije standardov povezan z uveljavitvijo tehnologij razvojno najprodornejših firm. Ali bodo med temi evropske?

Evropska skupnost bo sprostila notranjo konkurenco pri državnih nabavah (javni sektor, telekomunikacije, računalništvo, vojaška oprema itd.). Ta postavka je »težka« okrog 400 milijard dolarjev. Največ naročil bodo dobili najboljši; najprej evropski, potem morda tudi drugi proizvajalci, če se bo Evropa res odpirala globalni ekonomiji.

Sproščanje trgov kapitala, znanja in dela v ES bo te procese še naprej pospeševalo.

Navedeni procesi bodo pričeli pospešeno ustvarjati evropska in globalna podjetja. Danes še vedno odpade 42% vseh združitvev na nacionalna podjetja, 33,3% na združitve firm iz ES z zunanjimi firmami, in le 24,7% združitvev na firme znotraj ES. Nastajanje evropskih in globalnih firm bo povezano z zahtevo po novih načelih organizacije in vodenja ter bistveno večji učinkovitosti in konkurenčnosti.

Vendar ne gre povsod samo za povečevanje podjetij. Velikost je predvsem potrebna pri telekomunikacijah, pri nekaterih razvojno intenzivnih proizvodnjah in storitvah, ki zahtevajo velikanska vlaganja v razvoj,¹ ter nekaterih reprodukciskih materialih in sestavnih delih. Za visoko razvito in kulturno različno Evropo je za večino proizvodenj in storitev pomembna različnost, vendar ob visoki kakovosti. To bo pogosto ščitilo zelo razdrobljeno evropsko gospodarstvo. Inovativnost bo pogosto pomembnejša kot velikost, pogosto se bosta ta dva kriterija dopolnjevala, saj se v Evropi vsakih 5 let spremeni in izboljša okrog 40% programov.

Znotraj razvitih evropskih ekonomij narašča intra-trade menjava na osnovi evropske in globalne specializacije. Gosti se mreža strateških partnerskih povezav med evropskimi in drugimi globalnimi firmami na področjih tehnološkega in razvojnega sodelovanja, delitve programov, tržnega in finančnega sodelovanja. Evropa je danes eno od osnovnih interesnih območij za direktne tuje naložbe (FDI – foreign direct investments).

Razvita Evropa s trgov 320 milijonov prebivalcev povečuje svoj razvojni potencial s predvidenim dolgoročnim intenzivnejšim gospodarskim sodelovanjem z državami vzhodne Evrope (140 milijonov prebivalcev brez Sovjetske zveze). Seveda se bo okrepila tudi konkurenca, posebno na nekaterih programih, kjer je danes Jugoslavija v zahodni Evropi dobro zastopana.

V današnji Evropi se spreminjajo družbene vrednote. Med osnovnimi procesi je vse bolj dominantna vloga znanj in kreativnosti. V tem kontekstu je treba posebno poudariti filozofijo sodobnega menedžmenta, ki je temelj za globalno specializacijo ter strateške povezave v sodobnem regionalizmu in na globalni ravni.

Kljub raznim zadržkom Evropska skupnost kot osnovni nosilec teh procesov ukinja še preostale administrativne, poslovne, politične, sistemske in tehnične bariere, tako da postajajo tehnične rešitve in politične odločitve Bele knjige vse bolj realnost.

¹ Razvoj telekomunikacijskega sistema je stal v šestdesetih letih okrog 30 Mio \$, sedaj delujočih sistemov okrog 200 Mio \$. Sedanji razvoj novih sistemov stane okrog 3 milijarde \$. Podobno je pri računalništvu, aviaciji, ipd. Firme se morajo povezovati v strateške zveze, ali pa izgubijo stik z razvojem.

3. *Strateški položaj slovenskega gospodarstva*

Na osnovi grafikona št. 1, v katerem primerjamo položaj Slovenije (29,5 točk) z Jugoslavijo (22 točk), nerazvitimi gospodarstvi (11–13 točk), gospodarstvi vzhodnoevropskih držav (21 točk), pacifiškimi »tigri« (36 točk), z Evropsko skupnostjo (55 točk) ter s Švico (65 točk) kot primerom gospodarstva z najvišjimi strukturnimi in razvojnimi performansami, lahko ugotovimo naslednje razvojne in strateške značilnosti slovenskega gospodarstva:

– Slovenija ima razmeroma dobre osnove za strukturno in razvojno prilagajanje sodobni globalni ekonomiji. Njen problem so velika odstopanja v razvojnih performansah na posameznih področjih: izrazito zaostajanje na področju klasične infrastrukture in bazičnih proizvodenj ter na področju difuzije sodobnih tehnologij in znanj ter velika prednost na področju civilizacijskih značilnosti. Problem je v tem, da v kolikor ne bo v zelo kratkem času odpravila obeh zaostankov, ne bo mogla v devetdesetih letih izkoristiti prednosti, ki jih ima na področju civilizacijskih lastnosti.

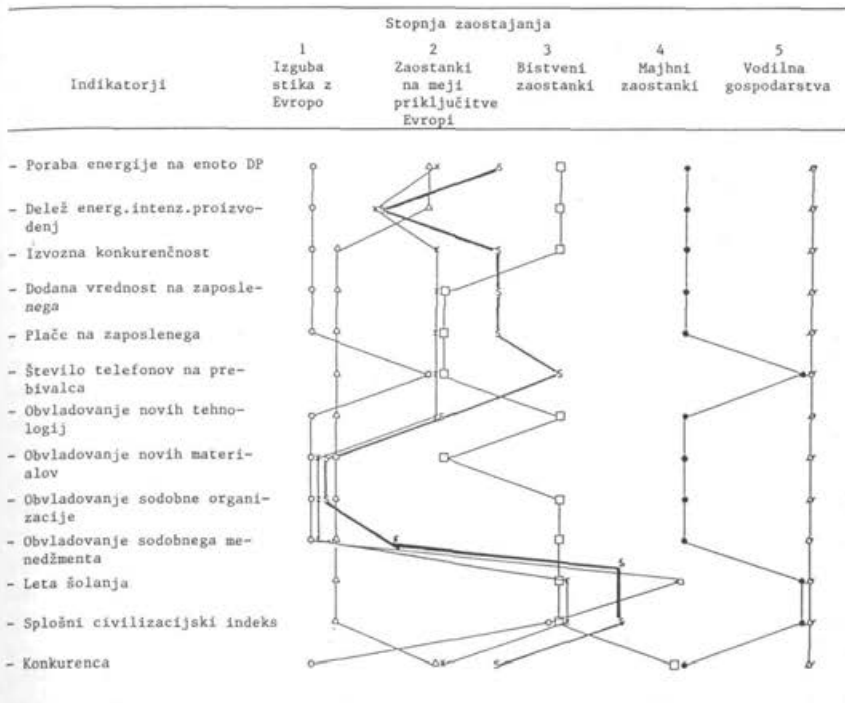
– Na področju klasičnih dejavnosti je Slovenija premalo učinkovita v energetski in transportni infrastrukturi, le-ta pa se povezuje z izrazito prevelikim deležem energetskega zahtevnih in za okolje obremenjujočih programov v strukturi družbenega proizvoda. Ta zaostanek bi morala Slovenija sanirati že v dosedanem obdobju, v vsakem primeru pa ga mora odpraviti v prvi polovici devetdesetih let.

– Medtem ko je zaostajanje v prilagajanju na področju klasičnih programov obremenjujoče v pogledu stroškov in okolja, pa vse večje zaostajanje na področju uvajanja informacijskih tehnologij in difuzije znanja onemogoča normalen razvoj in vključevanje v sodobno globalno ekonomijo. Tu ne gre samo za zaostanke v uvajanju in obvladovanju informacijskih in drugih sodobnih tehnologij ter za večjo uporabo novih materialov, ampak tudi za podedovano neustrezno organizacijo in za premalo informacijsko zasnovan in nefleksibilno filozofijo znatnega deleža obstoječega menedžmenta, ki mu je nujnost specializacije v globalni ekonomiji še vse preveč tuja. To še posebej velja za razvojno intenzivne dejavnosti, kjer stroški razvoja zadnjih generacij programov naraščajo od nekaj deset milijonov dolarjev na nekaj sto – ter danes že na nekaj milijard dolarjev. Če smo pred 15. leti večino takih programov še sami razvijali, danes to brez globalnih strateških zvez ni več mogoče.

– Sedanja stopnja konkurenčnosti slovenskega gospodarstva je še zadovoljiva, vendar bo njegova konkurenčnost v devetdesetih letih odvisna v prvi vrsti od uspešne sanacije zgoraj navedenih razvojnih zaostankov. S tem vprašanjem je povezano tudi nujno povečevanje produktivnosti in plač v slovenskem gospodarstvu.

– Slovenija ima zelo dobro osnovo v splošni izobrazbi prebivalstva, v že dolgo odpravljeni nepismenosti ter v kulturnih lastnostih, ki so razmeroma blizu rigoroznim kvalitativnim standardom sodobne globalne ekonomije. Vendar pa so dosedanja monopol na zaposlitev ter pravice brez obveznosti to prednost zmanjšale. Prenizek delež zaposlenih z visoko izobrazbo, izredno majhen delež raziskovalno-razvojnih potencialov v gospodarstvu, za polovico nižji delež šolajoče mladine na fakulteti v primerjavi z Evropo, pogosto neustrezna struktura znanja ter začasno slabe možnosti za zaposlovanje visoko izobraženih kadrov – to pomembno prednost Slovenije za razvoj v devetdesetih letih močno ogrožajo.

– Poleg tega ima Slovenija zanemarljivo majhno število podjetij z osnovnimi lastnostmi multinacionalnih podjetij, premalo razvojnih in programskih jeder, ki

Vir: Avtorjeva ocena na osnovi publikacij WB, UNIDO, IMF

Legenda:

○	Nerazvite države	16(15-20)
◊	Vzhodnoevropske države	19
x	Jugoslavija	24,5
s	Slovenija	29,5
□	"Majhne" države jugovzhodne Azije	36
●	Evropska skupnost	55
◐	Švica	65

so lahko osnova za globalna strateška partnerstva, pa tudi premalo skupnih naložb, kooperacij s tujimi firmami, in končno, stopnja specializacije slovenskega gospodarstva je daleč premajhna; tako v okviru Jugoslavije in še posebej v okviru evropske gospodarske strukture.

Slovenija se je vključila v proces strukturne in kvalitativne preobrazbe. Ta zajema tako preobrazbo družbenoekonomskega sistema (npr. politični sistem, družbene vrednote, ekonomski sistem, lastništvo, itd.), gospodarske in razvojne politike – na jugoslovanski in slovenski ravni, preobrazbo razvojnih strategij, strukturo gospodarstva pa tudi filozofijo menedžmenta. To je proces sprejemanja

in osvajanja razvojnih kriterijev globalne ekonomije, ne glede na to, ali gre za sodelovanje s preostalim jugoslovanskim gospodarstvom ali pa za vključevanje v regijo AA, v širše evropsko oziroma svetovno gospodarstvo.

4. Nekaj zaključkov

– Slovensko gospodarstvo mora v 2.–5. letih odločilno zmanjšati delež nekonkurenčnih programov s preveliko porabo energije, surovin in dela (predvsem metalurgije), preostale programe pa tehnološko in menedžersko modernizirati. Hkrati mora selekcionirati svojo energetska strukturo (odpraviti najbolj neracionalne vire) ter specializirati svojo ekonomijo in jo pospešeno prilagajati evropskim standardom. S tem bo odpravila prvo področje strukturnih zaostankov (glej grafikon 1).

– Dalje, slovensko gospodarstvo zelo resno zaostaja za evropskimi na področju uvajanja sodobnih tehnologij, uporabe novih materialov, menedžmenta in organizacije. Tu gre tako za »cepljenje«
obstoječih tehnologij z informacijskimi tehnologijami, s ciljem povečati fleksibilnost proizvodnje in prilagojenost globalnemu trgu, še bolj pa za spremembo koncepcije sedanjega menedžmenta, da bi se uveljavila vse večja specializacija gospodarstva ter povezovanja z evropsko in globalno ekonomijo.

– Med nevarnostmi, ki grozijo Sloveniji na tej poti, je možnost za poslabšanje prednosti, ki jo ima Slovenija v primerjavi z mnogimi podobno razvitimi državami na področju civilizacijske ravni (vključeni so intenzivni poslovni in drugi stiki našega gospodarstva in prebivalstva z Evropo). Sem sodi tudi nevarnost zniževanja izobraževalnega, zdravstvenega in socialnega standarda v naši državi v prehodnem (srednjeročnem) obdobju velike nezaposlenosti.

– Druga, predvsem dolgoročna nevarnost je v demografskih trendih razvite Evrope in geografskem položaju Jugoslavije. V Evropi se že zmanjšuje število iskalcev delovnih mest (ta se lahko zapolni s ponudbo iz vzhodne Evrope oziroma s prenosom manj zahtevnih proizvodenj na vzhod in jug Evrope). Poleg tega se bo v naslednjih desetih do petnajstih letih okoli 60% visokega in srednjega menedžerskega kadra v razviti Evropi upokojilo. Če Slovenija in Jugoslavija v devetdesetih letih ne bosta izvedli strukturne in kvalitativne preobrazbe in ne bosta bistveno izboljšali družbenega upravljanja, obstaja nevarnost usodnega »bega možganov«
in s tem dokončne izgube stika z evropskim in globalnim razvojem. Slovenija bo tej nevarnosti še mnogo bolj izpostavljena.

– Tretjo nevarnost vidim v tem, da ima npr. Slovenija samo okrog 30 do 50 (in Jugoslavija med 150 in 200) resnih programov (obvladovanje svetovnega trga, tehnologija, proizvodnja, koncepcija vodenja, sodobna razvojna filozofija menedžmenta ipd.), s katerimi lahko računa na pomembnejše strateške partnerske povezave v globalni ekonomiji. Če tega problema tako jugoslovanska kot slovenska vlada ne bosta doumeli in znali taka razvojna jedra podpreti, bomo proti koncu tega desetletja ostali brez strateških povezav z evropsko in globalno ekonomijo in bomo lahko zadovoljni, če nas bosta Evropa in svet še sprejemala kot drugo – ali tretjerazredne kooperante. Bistvo sodobne razvojne politike ni subvencioniranje izgub (oziroma neznanja), ampak subvencioniranje znanja.

– S teh vidikov kompleksnost prihodnjega intervencionizma Jugoslavije in Slovenije (prav v prilagajanju razvojnim kriterijem evropske in globalne ekonomije vidim osnovo bodoče slovenske identitete in njene suverenosti) daleč presega vsa

dosedanja prizadevanja. Ta intervencionizem bo moral uskladiti dejavnosti odpiranja trga, selektivne razvojne politike, ustvarjanje spodbud za sodobno tehnološko okolje in primerno dviganje civilizacijske ravni prebivalstva.

DANILO TÜRK

O nekaterih (pravnih) vidikih evropskih integracij

I

Četudi so temeljne resnice ponavadi preproste, se ni vselej enostavno dokopati do njih. Ta samoumevna ugotovitev velja tudi za procese integracij v Evropi in za oblikovanje politike Jugoslavije do evropskih integracij. Zgodovina daje dovolj opore za to trditev.

Vzemimo najprej politični vidik. Gledano v daljši zgodovinski perspektivi je skupno življenje v Evropi očitno dejstvo, poskusi organiziranja njegove politične strukture pa obstajajo v raznih oblikah vse od Westfalskega miru (1648), se pravi od oblikovanja Evrope v pluralistični sistem teritorialno suverenih držav. Vendar pa bo tudi nezgodovinar brž opazil, da nobeden od teh poskusov ni uspel vzpostaviti osnove za trajen mir in za tako trdno strukturo mednarodnih odnosov, ki bi se bila sposobna učinkovito upreti vladarskim samovoljam, imperializmom raznih vrst, nacionalizmu ali totalitarnim ideologijam, to je vzrokom velikih političnih napetosti in vojaških spopadov.

Paradoksalno je, da so bili temeljni odgovori na vprašanje o strukturi evropske skupnosti, ki naj bi pomenila okvir obče integracije Evrope, najdeni in dokaj preprosto formulirani prav v času, ko je bila Evropa razdeljena globlje in (vsaj dozdevno) bolj usodno kot kdajkoli prej, to je v času njene blokovske razdelitve po drugi svetovni vojni. V teh razmerah je bil ustanovljen Svet Evrope (1949) in to na preprosti, vendar dolgoročno pomembni premisi: večja enotnost (integracija) je dosegljiva na podlagi idealov in načel, ki so skupna dediščina evropskih držav in zlasti na podlagi prizadevanja za uveljavljanje človekovih pravic.

Uresničevanje te temeljne zamisli je doživelo zanimiv razvoj v okviru Sveta Evrope (o tem nekoliko kasneje) pa tudi zunaj njega. Kot je pokazala izkušnja Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE) vse od l. 1975 naprej, je prav načelo spoštovanja in varovanja človekovih pravic bistvenega pomena za vzpostavitev procesa integracije na vsem evropskem prostoru. Uresničitve ideje o skupnem evropskem domu, ki jo je razglasil Mihail Gorbačov (l. 1989) ni mogoča brez zagotavljanja evropskih standardov na področju človekovih pravic. To v Sovjetski zvezi vedo in sprejemajo; zato nas ne sme presenečati, da je na Pariški konferenci KVSE o človekovih pravicah junija 1989 prav sovjetski zunanji minister Ševarnadze (kot se je izkazalo kasneje, po posvetovanju s francoskim kolegom) predlagal graditev »skupnega pravnega prostora« v Evropi, in to na podlagi evropskih standardov človekovih pravic. Po mojem mnenju torej predstavlja skladnost družbenih ureditev, utemeljenih na skupni dediščini evropske pravne kulture in konkretno izraženi v človekovih pravicah ter temeljnih svoboščinah – bistveno prvi-